

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	109
Land:	Bangladesh
Kilde:	Utrikesdepartmentet
Titel:	"Mänskliga rättigheter i Bangladesh"
Udgivet:	19. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	19. marts 2007

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Bangladesh 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Trots att Bangladeshs konstitution garanterar flertalet grundläggande rättigheter, är respekten för mänskliga rättigheter bristfällig i praktiken. Flera observatörer anser att situationen gradvis försämrats under de senaste åren. Tillgänglig information för 2005 och 2006 från MR-organisationer och media bekräftar denna tendens .

Medborgarna har svag tilltro till myndigheternas förmåga att upprätthålla lag och ordning. Den starkes rätt står ofta över principen om likhet inför lagen. Korruptionen är utbredd och systematisk. Organisationen Transparency International utpekade 2005 för femte året i rad Bangladesh som det mest korrumperade landet i världen. I år klättrade landet upp till tredje plats från botten, dock snarare beroende på konkurrenternas prestationer än på någon förbättring.

Särskilt problematiska frågor utgör elitstyrkan Rapid Action Battalions aktiviteter (se nedan), de allvarliga bristerna i rättssystemet, polis- och säkerhetsstyrkors repressiva agerande samt underminerandet av kvinnors och minoriteters rättigheter.

Politiken präglas fortsatt av motsättningar mellan regeringen (en fyrpartiallians ledd av Bangladesh Nationalist Party/BNP) och oppositionen (en 14-partiallians ledd av Awami League/AL). Parlamentet fungerar dåligt eftersom AL tidvis har bojkottat parlamentsarbetet. En utbredd oro för en ökning av politiskt motiverade strejker, transportblockader och attacker med gatustrider, mord och misshandel på både lokal och nationell nivå inför parlamentsvalet i början av 2007 har tyvärr visat sig vara välgrundad.

Respekten för vissa av de mänskliga rättigheterna har likväl successivt förbättrats i Bangladesh, sett ur ett längre perspektiv. Sedan demokratiskt styre infördes i början av 1990-talet är pressen relativt fri och flera organisationer för mänskliga rättigheter verkar fritt och öppet i Bangladesh.

Samtidigt rapporteras om attacker mot lokala journalister och personer som försöker exponera brott mot mänskliga rättigheter. Under 2005 har bland annat Amnesty och Human Rights Watch rapporterat om ökad intolerans mot och förföljelse av den muslimska minoritetsgruppen Ahmadiyyas.

2. Ratifikationsläget beträffande centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Bangladeshs konstitution garanterar grundläggande mänskliga rättigheter och förbjuder all diskriminering. Konstitutionen slår även fast statens ansvar att säkerställa varje medborgares rätt till hälsa, utbildning och bostad. I realiteten är dock tillämpningen av de mänskliga rättigheterna bristfällig och godtycklig. Domstolsväsendet är ineffektivt och väntetiderna långa.

Bangladesh har anslutit sig till samtliga sex centrala FN-konventioner om mänskliga rättigheter:

- Medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR)
- Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR)
- Rasdiskriminering (CERD)
- Diskriminering av kvinnor (CEDAW)
- Barnets rättigheter (CRC)
- Förbud mot tortyr (CAT)

Anslutningen till ICCPR skedde år 2000. Samma år anslöt sig Bangladesh till tilläggsprotokollet om individuella klagomål till CEDAW samt de två tilläggsprotokollen till CRC angående barn i väpnade konflikter och barnpornografi. De senare ratificerades i början av 2002.

Reservationer har gjorts till CEDAW avseende arvsrätt, skilsmässa, vårdnad av barn och äktenskap då dessa avsnitt anses stå i konflikt med koranen.

Under 2005 försämrades kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna i Bangladesh. Ett nytt policydokument förflyttade perspektivet från en rättighetsbaserad syn på kvinnan till en mer traditionalistisk kvinnosyn. Det är oklart vilken status detta dokument har fått, men att förändringen genomförts visar att kvinnors och mäns lika rättigheter inte är något okontroversiellt eller självklart i dagens Bangladesh. Förändringen fick såväl inhemska mänskliga rättighetsorganisationer (MR-organisationer) som stora delar av givarsamfundet att reagera.

I barnkonventionen har reservationer gjorts avseende bland annat adoption och barns rätt till tanke- och religionsfrihet. I ICCPR har en reservation gjorts mot förbudet att dömas i sin frånvaro.

Bangladesh har ännu ej rapporterat om tillämpningen av tortyrkonventionen (1999 och 2003 års rapporter), konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2000), konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter (2001) och konventionen mot rasdiskriminering (2002 och 2004).

Bangladesh har undertecknat men ej ratificerat Romfördraget om Internationella brottmålsdomstolen.

Bangladesh har inte anslutit sig till flyktingkonventionen.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv och kroppslig integritet

Politiskt betingat våld är vanligt och ökande i Bangladesh. Misshandel och mord med politiska förtecken förekommer. I januari 2005 dödades den före detta finansministern Kibria och fyra andra Awami League medlemmar i en granatattack. Statsmakten kan dock inte sägas systematiskt sanktionera avrättningar av eller våldsdåd mot motståndare.

Oppositionen utlyser regelbundet landsomfattande hartaler, det vill säga generalstrejker i syfte att få all ekonomisk aktivitet att avstanna, som ibland urartar i upplopp och gatustrider med polis och regeringsanhängare. Under 2006 har upptakten till parlamentsvalet i januari 2007 och installationen av den interimregering (Caretaker Government), som skall förbereda valet, lett till successivt allt allvarligare våldsutövning mellan regeringsalliansens och oppositionsalliansens sympatisörer. Omfattande demonstrationer med hundratusentals deltagare som belägrat offentliga byggnader och omringningat hela Dhaka och andra orter har i flera fall resulterat i våldsamheter, dels mellan demonstranterna inbördes, dels med polis och andra säkerhetsorgan. Enbart sammandrabbningarna i slutet av oktober inför installationen av interimregeringen ledde till att 25 personer miste livet och över 2 000 människor skadades.

I ett försök att komma tillrätta med problemen kring ”lag och ordning” inrättade regeringen i mitten av 2004 en elitstyrka, Rapid Action Battalion (RAB). Kritiken mot RAB:s brutala arbetsmetoder, som bland annat omfattar så kallade ”crossfires”, är massiv från organisationer för mänskliga rättigheter, men regeringen har valt att inte ställa frågor kring RAB:s arbetsmetoder. Det är oklart av vem eller hur RAB styrs och i praktiken åtnjuter RAB och andra säkerhetsorgan full straffrihet. Sammanlagt uppges 792 personer ha dödats av säkerhetsorganen under 2005.

Förhållandena i landets fängelser är svåra med undermålig mat, dålig hygien och bristfällig sjukvård. Antalet fångar uppskattas till mer än 76 000 personer, jämfört med den officiella kapaciteten på cirka 25 500 personer. I centralfängelset i Dhaka, med en kapacitet för 2 650 personer, finns idag cirka 11 500 fångar. Över 70 procent av landets fångar väntar fortfarande på att deras fall ska behandlas i domstol. Generellt tillåter inte regeringen organisationer för mänskliga rättigheter att besöka fängelser men gör ibland undantag. Officiellt finns inga politiska fångar, men enligt grupper för mänskliga rättigheter förekommer det att oliktankande fängslas under förevändning att de begått brott.

Trots att tortyr och grym, inhuman behandling är förbjuden enligt lag finns det otaliga rapporter om motsatsen. Enligt ett nationellt traumacenter registrerades 2 297 fall av tortyr under 2005 och flera organisationer rapporterar om mellan 25 och 45 dödsfall i fängelser efter misstanke om tortyr. Polisens övergrepp mot kvinnor i form av gruppvåldtäkter och förödmjukande behandling är omvittnad. Ett okänt antal kvinnor med barn sitter i så kallad "safe custody". De har omhändertagits på oklara grunder och enligt mänskliga rättighetsorganisationer utsätts de för övergrepp och våldtäkter. Flera kvinnor sitter fängslade i årtal utan juridisk hjälp trots att de inte blivit dömda för något brott. Lynchningar förekommer, bland annat i samband med att kriminella tas på bar gärning. Kvinnor som anses ha visat bristande moral i fråga om exempelvis klädsel och uppförande löper risk att utsättas för mobbvald.

Den 17 augusti 2005 skakades Bangladesh av en serie 500 tidsmässigt samordnade bombexplosioner, riktade bland annat mot domstolar och marknadsplatser över hela landet. De utfördes av den islamistiska extremistgruppen Jama'atul Mujahideen Bangladesh (JMB). Den tredje oktober utfördes ytterligare bombattentat med dödlig utgång på flera platser i landet. Attackerna med dödlig utgång och många skadade inriktades främst mot representanter för rättsväsendet och journalister. Enligt polisens beräkningar skall det finnas drygt 8 000 JMB-medlemmar spridda över landet, varav fler än 2 000 uppges vara inställda på att bli självmordsbombare. Ledaren för JMB, Sheikh Abdur Rahman och hans andreman, Bangla Bhai greps i början av 2006 och har dömts till döden för sin terrorverksamhet. Dödsdomarna har ännu inte verkställts. Efter gripandet har terrordåden i huvudsak upphört.

4. Dödsstraff

Enligt pressuppgifter har cirka 400 dödsdomar utfärdats sedan november 2002 då de så kallade *Speedy Trial Tribunals* infördes. Flertalet dödsdomar har utdömts av dessa domstolar som har som uppgift att inom 135 dagar avkunna dom i varje enskilt fall. Även om många av dessa domar senare omvandlats till fängelsestraff av högre instanser – eller helt avskrivits – så har antalet fastställda dödsdomar ökat kraftigt under de senaste åren jämfört med nittiotalet. För närvarande sitter fler än 860 dödsdömda personer i fängelse, den högsta siffran någonsin i Bangladesh. Opinionen mot dödsstraff är svag och frågan ges ingen större uppmärksamhet.

Regeringen försvarar dödsstraff i avskräckande syfte- År 2000 infördes dödsstraff även för grova brott mot kvinnor, som våldtäkt med dödlig utgång och svåra syraattacker.

5. Rättssäkerhet och respekt för personlig frihet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer, ofta i samband med personliga uppgörelser och marktvister Även vid politiska demonstrationer och stormöten förekommer massgripanden, alternativt underlåtelse från polisens sida att ingripa vid politiskt färgade attacker.

Enligt Amnesty International har antalet attacker mot och gripanden av lokala journalister och rättighetsaktivister ökat. Anklagelser mot regeringskritiska enskilda organisationer blir allt vanligare.

I flera fall sker frihetsberövanden under förevändning om misstänkt kriminalitet, men de bakomliggande motiven är ofta politiska. Antalet personer som berörs är svårt att uppskatta. Inför flera av oppositionens utlysta demonstrationer anhölls tusentals personer, huvudsakligen i Dhaka. Det finns ingen oberoende instans som övervakar och granskar polisen eller som har möjlighet att offentliggöra detaljer kring enskilda fall.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Rättegångar är offentliga och den åtalade har rätt att ta del av anklagelserna, att representeras av advokat, att kalla vittnen och att överklaga domslut. Stora delar av landets, i huvudsak analfabetiska, befolkning bedöms dock ha dåliga kunskaper om sina rättigheter. Myndigheterna följer heller inte alltid sitt eget regelverk.

Det finns möjligheter till frigivning mot borgen, men om inte borgen har fastställts finns ingen övre gräns för hur länge en person kan sitta häktad innan målet måste gå till domstol. Staten erbjuder offentliga försvarare, men dessa är svåra att få tillgång till. Enligt förre justitieministern fick 44 000 personer rättshjälp under BNP-regeringens tid.

Rättssystemet är i stora delar ineffektivt vilket får till följd att långa väntetider uppstår. Runt en miljon fall väntar för närvarande på att behandlas i domstol. Framförallt de lägre rättsinstanserna anses fungera dåligt och brista i rättssäkerhet. I de högre rättsinstanserna är rättssäkerheten bättre och politiska och ekonomiska mål kan dömas mot regeringen och dess medlemmar. Men även här är väntetiderna långa. Mer än 70 000 fall väntar på ett avgörande i Högsta Domstolen, varav 17 000 är mer än tio år gamla.

Korruptionen är betydande; inte sällan behöver tjänstemän betalas för att åtal ska kunna väckas och handläggas korrekt. I en studie av organisationen Transparency International uppgav 60 procent av de tillfrågade som var inblandade i olika rättsprocesser att de gav mutor. På landsbygden har svagheter i det officiella rättssystemet fått till följd att byäldste och byråd ofta agerar domare i trätor och personkonflikter.

I februari 2004 antogs en lag för att inrätta en anti-korruptionskommission och i juli samma år antogs kompletterande lagstiftning för att tillförsäkra kommissionen en oberoende ställning. Kommissionen, som inledde sin verksamhet under hösten 2005, har dock hittills varit helt handlingsförlamad av politiska skäl.

7. Strafffrihet

Det är vanligt förekommande att brott inte beivras om de anklagade är politiskt eller ekonomiskt inflytelserika, även i fall som rör allvarliga brott som mord, misshandel och våldtäkt (se avsnitt 3 ovan). Omvänt förekommer gripanden baserade på fabricerade anklagelser från mäktiga personer.

Maktmissbruk från myndighetspersoner och övergrepp från poliser bestraffas sällan såvida media inte driver intensiva kampanjer kring fallen. Kriminella gäng är ofta knutna till politiska ledare som ett slags fotsoldater med uppgift att samla in pengar och röster under hot samt skrämma motståndare. Man talar om ”mustaanokrati” där ”mustaans” är starka, maffialiknande ledare med direkta kopplingar till såväl polis som till den politiska nomenklaturen.

8. Yttrande-,tryck-,mötes-,förenings- och religionsfrihet m. m.

Konstitutionen garanterar yttrande- och pressfrihet. Ett antal lagar och förordningar begränsar dock friheten till att gälla inom ”rimliga gränser” vilket öppnar för implicit censur.

Ett stort antal dags- och veckotidningar ges ut på bangla och på engelska. Etermedia är statskontrollerade och kan inte sägas vara balanserade och opartiska. Premiärministern och regeringen får oproportionerligt stor täckning medan oppositionen endast i undantagsfall kommer till tals. Privata TV-kanaler kan vägras sändningstillstånd. CNN:s och BBC:s internationella sändningar kan ses ocensurerade och det finns inga restriktioner när det gäller satellitmottagare, kabel-TV eller Internet. Censur förekommer för film och utländska publikationer. Oftast handlar det om vad som betraktas som omoraliskt och om smädelse av islam.

Den journalistiska kulturen är svagt utvecklad. Media tar sällan upp känsliga ämnen på eget initiativ och kan inte sägas uppfylla rollen som fjärde statsmakt. På ledar- och debattsidor förekommer dock en öppen debatt med ifrågasättande och kritik.

Flera journalister berättar om självcensur, det finns implicita men väl kända gränser för vad som är lämpligt att skriva. Trakasserier, våld (inklusive tre mord), hot och attacker mot journalister har förekommit vid flera tillfällen under 2005. Exempelvis skadades 17 pressfotografer då de attackerades av polisen vid en cricketmatch i Chittagong i april 2006 och ett 30-tal journalister och pressfotografer skadades av polisen då de bevakade en demonstration i Dhaka i juni 2006. Lokala journalister är en grupp som även fortsättningsvis kommer att vara mycket utsatt. Regeringen står bakom flertalet annonser i pressen (allmänna upphandlingar, platsannonser, offentliga meddelanden) och har därmed ett kraftigt ekonomiskt instrument för att straffa eller belöna olika tidningar.

Det förekommer att polisen och andra säkerhetsorgan förbjuder demonstrationer, och försöker stoppa dem med våld. Exempelvis dödades ett 20-tal personer och många skadades vid en demonstration mot bristen på el i Kansat i början av år 2006.

Även om det råder religionsfrihet förkommer omfattande trakasserier och attacker mot religiösa minoriteter. Skadegörelse av hinduiska tempel är vanligt förekommande och den muslimska Ahmadiyya-sekten utsätts för förföljelse av en extrem muslimsk grupp, Kathme Nabuwwat Bangladesh (KNB), som anser att Ahmadiyyas inte är muslimer och därför försöker hindra deras religionsutövning bland annat genom att attackera deras moskéer. Regeringen tillmötesgick 2004 NKB genom att förbjuda Ahmadiyyas att publicera litteratur. (Se även p.16)

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Bangladesh är en parlamentarisk demokrati sedan år 1991 då en över 15 år lång period av militärstyre avbröts.

Presidenten är statsöverhuvud och väljs av parlamentet för en period av fem år. Parlamentet har en kammare med 300 medlemmar. Mandatperioden för parlamentariker är högst fem år, rösträttsåldern är 18 år och varje medborgare över 25 år är valbar. Ersättare till ledamöter som avgår eller avlider under mandatperioden utses i särskilda tilläggsval. Premiärministern kan fritt under mandatperioden begära att presidenten ska upplösa parlamentet och utlysa nyval. Allmänna val föregås av tre månader med en politiskt neutral interimsm Ministär (Caretaker Government).

I valet i oktober 2001 fick en av BNP ledd fyrpartikoalition stor majoritet som gav den mer än två tredjedelar av platserna i parlamentet. I koalitionen ingick två muslimska, fundamentalistiska partier, varav ett, Jamaat-e-Islami, hade två ministerposter, medan BNP hade de övriga. De muslimska partierna strävar efter att omvandla landet till en helt muslimsk stat. Awami League bojkottade under större delen av BNP:s mandatperiod arbetet i parlamentet med hänvisning till att man inte kunde påverka besluten och organiserade ofta omfattande politiska strejker med krav på regeringens avgång. Den BNP-ledda alliansen avgick och överlämnade i enlighet med konstitutionen makten till en interimsgregering den 28 oktober 2006.

Den politiska situationen karakteriseras av ständig spänning och konfrontation mellan BNP och AL och personlig animositet mellan partiernas ledare Khaleda Zia (BNP) och Sheikh Hasina (AL). Val på olika nivåer är ofta sammankopplade med våld och försök till manipulation vilket begränsar enskilda personers vilja att delta i den politiska processen. Många vågar inte ens gå och rösta av rädsla för negativa konsekvenser för den personliga och ekonomiska säkerheten.

Även om de två största partierna leds av kvinnor så domineras politiken i stort av män. Ingen av kvinnorna är valda för sina egna egenskaper, utan snarare för sina manliga släktingars kopplingar till politiken. Khaleda Zia övertog sin mördade make Ziaur Rahmans plats som ledare för BNP. Sheikh Hasina i sin tur ärvde sin plats som ledare för AL från sin far Sheikh Mujibur Rahman, Bangladeshs första premiärminister.

Förvaltningen, som skall svara för genomförandet av regeringens program, är en betydelsefull maktfaktor i sig och kan bromsa eller accelerera ärenden. Ineffektivitet, politisering, korruption, maktmissbruk och framförallt försummande av arbetsuppgifter är vanligt förekommande. Transparency International har nu fem år i rad placerat Bangladesh som världens mest korrumperade land. I årets studie anges polis- och domstolsväsende, utbildningssektorn, hälsovårds- och välfärdssektorn, lokal administration, landsbygdsutveckling samt kommunikationssektorn som de mest korrumperade områdena.

Krav på effektivt lokalt självstyre har funnits under lång tid, men har hittills inte hörtsammats av makteliten. Val till Union Parishads (storkommun) hölls med stort deltagande 2002. Kommunernas befogenheter driva in skatt och därmed driva en egen politik är fortfarande mycket begränsade.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete

Bangladesh har ratificerat sju av ILO:s åtta centrala konventioner. Konvention 138 om minimiålder i arbetslivet har inte ratificerats.

Konstitutionen ger enskilda rätt att ansluta sig till fackföreningar. Det totala antalet invånare i arbetsför ålder uppskattas idag till knappt 60 miljoner, varav flertalet jobbar inom det egna jordbruket. Cirka fem miljoner är officiellt förvärvsarbetande. Av dessa beräknas 1,8 miljoner tillhöra någon av landets 5 500 fackföreningar.

Nya fackföreningar kan endast bildas med regeringens godkännande. För registrering krävs uppslutning från 30 procent av de anställda på en arbetsplats. Flera arbetsgivare motarbetar bildandet av föreningar. År 2004 beslöt regeringen att tillåta en modifierad form av fackföreningar även i de så kallade särskilda exportzonerna (EPZ).

Fackföreningar i Bangladesh är ofta kontrollerade av politiska grupper. Statsanställda är därför med få undantag förbjudna att ansluta sig till fackföreningar.

Strejker är vanliga, även om rätten att strejka inte är lagfäst. Regeringen kan förbjuda strejker under tre månader inom sektorer som anses avgörande för landets säkerhet. Våld och upplöpp i samband med strejker är vanligt förekommande. Under sommaren 2006 genomförde textilarbetare stora och våldsamma demonstrationer som medförde att några fabriker brändes ner och flera hundra fabriker ockuperades och/eller förstördes helt eller delvis. Flera personer dog och många skadades under oroligheterna. Textilarbetarna protesterade mot dåliga arbetsförhållanden och arbetsvillkor. Flera tydliga exempel på detta har drabbat arbetarna på senare år. Exempelvis omkom flera hundra textilarbetare, främst unga kvinnor, under rasmassorna av två dåligt underhållna och överbelastade textilfabriker i Dhaka som kollapsade.

Textilarbetare har också omkommit i samband med bränder och andra incidenter då reservutgångarna varit för trånga och utgångarna blockerade och, i vissa fall, låsta.

Demonstranterna krävde bland annat säkrare arbetsplatser, en minimilön på 3 000 taka/månad (cirka 300 SEK) och betalning av sedan länge utestående löner. I förhandlingar har arbetsgivarsidan sagt att man av konkurrensskäl inte kan gå högre än 2 100 taka (cirka 210 SEK). Något slutligt avgörande finns ännu inte och det finns risk för fler våldsbrott.

Fackföreningsledare löper risk att utsättas för negativ särbehandling vad gäller löner, förmåner, befordran och arbetsuppgifter. Lagen ger arbetsgivare rätt att utan förklaring förflytta anställda som jobbar fackligt eller att avskeda dem med avgångsvederlag motsvarande två veckors lön. I privat sektor förekommer det att fackliga ledare skräms till tystnad med hot och våld.

Arbetsrätten är svag framförallt för stora grupper av kringflyttande arbetare som tar tillfälliga jobb inom jordbruket eller byggsektorn. Det finns en motsvarighet till arbetsdomstol, men den anses korrupt och väntetiderna för arbetare som söker upprättelse är, liksom inom det övriga rättsväsendet, mycket långa. Kombinationen hög arbetslöshet och avsaknad av offentligt socialt skyddsnät gör att få arbetare vågar protestera.

Ingen lagstadgad minimilön finns men en särskild kommission gör årligen genomgångar av löneläget och ger rekommendationer till respektive bransch. Den privata sektorn ignorerar i hög grad dessa riktlinjer och rekommendationer. Stora grupper arbetare lever på existensminimum.

Arbetsveckan är 48 timmar enligt lag med minst en dag ledigt i veckan. 12 timmars övertid i veckan är tillåtet enligt lag. I praktiken är dock arbetsveckorna ofta längre än 60 timmar, inte minst inom konfektionsindustrin.

Hälso- och säkerhetsförhållandena är ofta undermåliga inom industrin och på byggarbetsplatser med återkommande olyckor och dödsfall till följd. Under arbetsministeriet lyder ett antal inspektörer med uppgift att höja standarden. Deras ringa antal (100 personer ska täcka över 300 000 arbetsplatser) och korruption försvagar dock implementeringen. Flera utländska företag med uppköp eller produktion i Bangladesh arbetar med egna ”code of conducts” för att förbättra arbetsförhållanden inom främst konfektionsindustrin (se även Barnets rättigheter, avsnitt 15).

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Bangladesh är ett av världens fattigaste länder med ranking som nummer 139 av 177 länder i UNDP:s Human Development Index. En stor andel av landets befolkning får inte sina grundläggande mänskliga behov tillgodosedda. Det finns många fattiga, ungefär 35 procent av befolkningen tvingas överleva på mindre än en dollar om dagen (köpkraftsjusterat). Trots en ekonomisk tillväxt på omkring fem procent per år under senare år och omfattande internationellt bistånd sjunker de fattigas andel av befolkningen endast långsamt.

Cirka 30 procent av den totala befolkningen klassas som undernärdd av FN. Bland barn under fem år är andelen 48 procent. Spädbarnsdödligheten uppskattas till 51 per 1 000 födda, att jämföra med 145 år 1970. Bara sex procent av alla förlossningar sker på sjukhus. Över hälften av mödrarna klassas som undernärda.

Utgifterna för hälso- och sjukvård (1,5 procent av BNI), ligger klart under genomsnittet för utvecklingsländer. Stora delar av befolkningen, särskilt på landsbygden, har inte tillgång till sjukvård på grund av brister i den offentliga vården. Sjukvårdspersonal föredrar dessutom att arbeta privat och i Dhaka.

Det beräknas att cirka 30 miljoner människor i landet direkt eller indirekt drabbas av arsenikförorenat grundvatten. Majoriteten av befolkningen har endast tillgång till förorenat vatten.

12. Rätten till utbildning

Andelen läs- och skrivkunniga över 15 år var enligt UNESCO 38 procent år 2005. Utbildning utgör den största sektorn i de offentliga utgifterna motsvarande 2,3 procent av BNI. 45 procent av utbildningsutgifterna går till grundskolan. Könsfördelningen är jämn i de lägre klasserna men flickornas andel sjunker sedan, bland annat på grund av tidiga äktenskap. Kvaliteten på utbildningen varierar kraftigt. Många som inte har tillgång till offentliga skolor får sin grundläggande undervisning i madrassas, religiösa skolor med muslimsk värdegrund, bekostade av både moderata och radikala muslimska organisationer. Förutom de offentliga universiteten finns ett stort antal privata universitet av skiftande utbildningskvalitet.

13. Rätten till en tillfredställande levnadsstandard

Överbefolkningen och bristen på försörjningsmöjligheter på landsbygden leder till en ständigt pågående inflyttning till städerna, främst till huvudstaden Dhaka. Flertalet tvingas bosätta sig i slumområden med dåliga levnadsförutsättningar - brist på vatten och elektricitet, dåliga sanitära förhållanden, risk för bränder och översvämningar, kriminalitet med mera. (Se även avsnitt 11).

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnans ställning

Bangladesh är ett patriarkaliskt samhälle med mannen som familjens klara överhuvud. Kvinnans ställning är underordnad – döttrar anses inte sällan som en börda. De får mindre mat och omsorg än söner, bristande utbildning och sämre levnadsvillkor. Inkomst per capita för kvinnor är betydligt lägre (1 150 PPP USD) än för män (2 035 PPP USD). Familje- och arvsrätten i Bangladesh följer muslimsk lag för muslimer. Vid skilsmässa, äktenskap, vårdnad av barn och arvsrätt har mannen mer omfattande rättigheter än kvinnan.

Bangladesh är ett av få länder med fler män än kvinnor (106 mot 100) till följd av hög spädbarnsdödlighet bland flickor. Förväntad livslängd är 62,13 år för män och 62,02 år för kvinnor.

Näst Indonesien är Bangladesh världens mest folkrika muslimska land. 88 procent av befolkningen är muslimer. Islam ges en mindre strikt tolkning i fråga om kvinnans ställning än i exempelvis Iran eller Afghanistan. Snarare är det ett gammalt bengaliskt kulturarv som begränsar kvinnans frihet och hyllar ett osjälvständigt ideal där hon uppoffrar sig för mannen.

Våld mot kvinnor bedöms idag som ett samhällsproblem. Omkring hälften av alla kvinnor uppges ha varit utsatta för våld i hemmet. Brotten rör sig om allt från påtvingad purdha (avskildhet) för kvinnan, till syraattacker, barnäktenskap (cirka 40 procent av alla äktenskap), våldtäkt, kvinnomisshandel, mobbning inom familjen och människohandel. Traditionen av att ge hemgift till den man som gifter sig med en kvinna har under den senaste tioårsperioden utvecklats till ett gissel som förbjöds i lag år 2000. Trots detta ökar rapporterna om våld relaterat till hemgift. Enligt en inhemsk enskild organisation dog 3 043 kvinnor på grund av våld 2005 varav 1 041 på grund av självmord, i många fall till följd av bråk om utebliven hemgift. 104 kvinnor utsattes för syraattacker.

Mödradödligheten är en av de högsta i världen, mycket beroende på illegala aborter. 10 000 kvinnor dör varje år i Bangladesh i samband med förlossningar. Officiellt måste en kvinna ha uppnått 18 år för att gifta sig men yngre åldrar är vanligt förekommande. Snittåldern för giftermål är 20 år för kvinnor och 27,6 för män.

Handel med kvinnor och barn är omfattande. Antalet uppskattas till 10 000-20 000 personer per år. Regeringen och ett antal enskilda organisationer har intensifierat sina ansträngningar för att stoppa den utbredda handeln, men trots det så är det endast ett fåtal personer som arresteras och döms. Prostitution är inte förbjudet om kvinnan är över 18 år. Antalet prostituerade uppskattas till minst 100 000.

Kvinnor riskerar att bestraffas socialt, genom en så kallad fatwa, av byråd och religiösa ledare, för moraliska brott som otrohet och giftermål utan familjens godkännande. I en uppmärksammas dom fastslog Högsta Domstolen i januari 2001 att fatwas (religiösa edikt) inte hade laga kraft..

Regeringen har skärpt straffen för övergrepp mot kvinnor. Problemet är att lagarna sällan efterföljs och att misstankar om brott sällan förs till rättegång. Konstitutionen medger särskilda möjligheter till arbete inom statsförvaltningen för kvinnor. Trots detta innehar kvinnor endast cirka 12 procent av tjänsterna inom statsförvaltningen och endast två procent av de ledande befattningarna.

Kvinnor diskrimineras ofta i yrkeslivet med lägre löner och uppsägning i samband med graviditet.

Sett över en längre tidsperiod har kvinnans situation dock förbättrats på flera punkter bland annat med stöd från enskilda organisationer. Mikrokrediter har ökat kvinnors möjligheter till lån och ekonomiskt oberoende. Nobels fredspris går år 2006 till professor Muhammad Yunus från Bangladesh och hans skapelse, mikrokreditbanken Grameen bank. Genom att låna ut små belopp till fattiga kvinnor utan att kräva någon säkerhet har banken gjort det möjligt för miljoner fattiga att starta någon form av företag och öka familjens inkomst. Den växande textilindustrin innebär också nya möjligheter till försörjning för kvinnor. Antalet flickor som börjar grundskolan ökar liksom andelen förvärvsarbetande kvinnor. I flera politiska församlingar på både central och lokal nivå finns särskilda kvoter för kvinnor.

15. Barnets rättigheter

Omkring 38 procent av Bangladesh befolkning (motsvarande 55 miljoner) är under 15 år. Barn, särskilt flickor, har en utsatt position i samhället. Ett av 13 barn dör före sin femårsdag (jämfört med ett av fyra år 1970). 48 procent av alla barn under fem år anses undernärda. Miljoner barn lider av olika bristsjukdomar. Enligt en officiella källa finns det cirka 400 000 hemlösa barn i landet.

Barns status är generellt låg i Bangladesh och deras möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda är små. Enligt en MR-organisation dödades under året 314 barn, ofta i samband med våld i hemmet, 205 kidnappades och 486 utsattes för andra övergrepp såsom våldtäkt och tortyr, men andra källor antyder att antalet brottsoffer är betydligt högre.

Skolplikt för barn i åldrarna 6-10 år infördes 1991 men resurser saknas för att förverkliga beslutet fullt ut. Cirka 87 procent av barnen i åldrarna 5-10 år är inskrivna i skolan varav hälften är flickor. Andelen barn som avslutar grundskolan är dock betydligt lägre. Runt 65 procent avslutar den femåriga grundutbildningen.

Enligt ILO finns ingen generell lag som förbjuder barnarbete i Bangladesh, dock finns förbud enligt lag inom vissa sektorer. Tillämpningen har stora brister. Olika undersökningar gjorda av UNICEF och ILO visar att cirka 20 procent av pojkarna och fem procent av flickorna i åldrarna 6-17 år lönearbetar. Enligt UNICEF arbetar 4,9 miljoner barn mellan 5-14 år i riskfyllda arbeten, fem miljoner bor i slumområden, 400 000 arbetar i hushåll, 1,4 miljoner är fysiskt handikappade, 300 000 från ursprungsbefolkningar förnekas grundläggande rättigheter och mer än 1 000 barn sitter i fängelse.

Bangladeshs stora konfektionsindustri sysselsatte tidigare tusentals barn. Hot från USA:s kongress om lagstiftning mot import av varor som tillverkats av barn har lett fram till att barnarbete försvunnit från mer än 80 procent av fabriker. Frågan om det varit till gagn för barnen är komplex. Enligt Rädda Barnen har undersökningar av UNICEF och ILO visat att flera av barnen tvingats in i hårdare och mer skadliga arbeten än de som fanns inom konfektionsindustrin.

Prostitution är tillåtet för personer över 18 år. Ett stort antal barnprostituerade uppges dock förekomma – uppskattningar varierar mellan 10 000 och 30 000. Rapporter från olika organisationer för mänskliga rättigheter vittnar om att kidnappning och handel med barn är utbredd. Främst sker handeln till Mellanöstern, Indien, Pakistan och Sydostasien men även inom landet. Barn och kvinnor från Bangladesh har lokalt kommit att betraktas som ”rena” då antalet hiv-smittade i landet ännu uppges vara lågt. Någon större undersökning av den egentliga prevalensen av hiv/aids har dock ej genomförts.

Barn utnyttjas ofta av politiska partier i samband med hartaler, som är generalstrejker med syfte att få all ekonomisk aktivitet att avstanna. Resultatet är ofta massgripanden från polisen som under lösdriverilagen kan ingripa mot lösdriveri och kriminell politisk aktivitet. Likaså är det vanligt förekommande att barn under 18 år under långa perioder fängslas med eller utan dom och ofta tillsammans med vuxna interner. Under 2004 höjdes straffbarhetsåldern för barn till 12 år.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen anger att ”alla är lika inför lagen och har rätt till lika skydd av lagen”. I praktiken möter kvinnor, barn, handikappade och etniska minoriteter en rad hinder även om dessa inte sanktioneras av statsmakten (Se även avsnitt 8).

Hinduer, kristna och buddhister utgör runt tio procent av befolkningen. Islam är statsreligion men konstitutionen garanterar var och en rätten att fritt utöva sin religion. Denna frihet till trots spelar islam en dominerande roll i samhället och statsmakten är känslig i frågor som skulle kunna uppröra landets muslimska majoritet. Efter påtryckningar från fundamentalistiska grupper förbjöd regeringen exempelvis i januari 2004 Ahmadiyya-sektens publikationer.

Religiös diskriminering är ett känsligt ämne. Vid självständigheten 1971 hyllades sekularism tillsammans med nationalism, demokrati och socialism som en av landets fyra grundpelare. Tidvis har dock religiösa motsättningar ”spilt över” från Indien. Udden har riktats mot hinduer, vars andel av befolkningen stadigt minskar på grund av utflyttning till Indien.

Förföljelser av religiösa minoriteter förekommer. Värst drabbade är religiösa grupper som anses häda mot sunnivarianten av islam, bland annat den muslimska sekten Ahmadiyya och Bahaier. Attentat och mordbränder med flera dödsoffer har förekommit mot Ahmadiyya-moskeér och hus.

Omkring två procent av Bangladesh befolkning tillhör någon etnisk minoritet. Flertalet lever i Chittagong Hill Tracts där ursprungsbefolkningen i början på 1980-talet tog till vapen för att protestera mot den stora inflyttningen av bengaler och vad de uppfattade vara försök att kväva den lokala kulturen.

Bangladeshs armé slog tillbaka hårt och 1980- och 1990-talet präglades enligt Amnesty International av massakrer, tortyr och godtyckliga fängelsestraff mot bergsfolken. Ett fredsavtal undertecknades i december 1997 under vilket det lokala självstyret stärks genom inrättandet av ett regionalt råd med en majoritet av ledamöterna från ursprungsbefolkningen. Det fortsätter dock att komma in rapporter om övergrepp och diskriminering av bergsfolken, inte minst när det gäller rätten till land.

Minoritetsgrupper i Bangladesh är konsekvent underrepresenterade inom alla yrkesgrupper, trots regeringens uttalade policy att kvotera minoriteter till exempelvis statlig tjänst.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexuella handlingar och kontakter är förbjudna i Bangladesh. Enligt lagen bestraffas sådant sexuellt samröre ”som strider mot naturens ordning” med maximum livstidsfängelse.

Ingen referens görs explicit till homosexualitet men enligt jurister innebär paragrafen ett förbud mot ”bestialitet och sodomi” till vilket homosexualitet anses höra. Hög bevisföring krävs dock för att någon ska dömas till livstid och det är oklart om något enda fall har resulterat i detta straff. När polisen griper manliga sexarbetare blir resultatet oftast symboliska böter för ”förargelseväckande beteende”. I en del fall uppges de gripna ha suttit frihetsberövade utan häktningsförhandling i upp till två veckor (ett förfarande som saknar laglig grund).

Ett flertal enskilda organisationer arbetar med homosexuella. I samtliga fall uppges syftet främst att vara att förhindra spridningen av HIV. Ingen organisation agerar öppet för förbättrade levnadsvillkor för homosexuella. Statsmakten stödjer ett antal av organisationerna.

Enligt enskilda organisationer som arbetar med män som har sex med män är det inte lagar och förordningar som är det största problemet för homosexuella. Istället är det den sociala stigmatisering som följer av att inte följa gängse mönster med giftermål och barn – de två kanske starkaste institutionerna i det bangladeshiska samhället.

18. Flyktingars rättigheter

Bangladesh har inte anslutit sig till FN:s flyktingkonvention från 1951 och protokollet från 1967. Regeringen samarbetar dock med FN:s flyktingkommissariat (UNHCR) och andra humanitära organisationer för att bistå flyktingar. Landets lagar medger inte att flyktingar beviljas flyktingstatus och permanent uppehållstillstånd. I praktiken ges genom bedömning från fall till fall temporärt uppehållstillstånd till av UNHCR identifierade flyktingar.

Ungefär 240 000 icke-bengaliska muslimer, så kallade biharis, bor i 70 olika läger spridda över Bangladesh. De betraktas allmänt som förrädare efter att ha stött Pakistan i kriget 1971 och lever oftast under dåliga förhållanden. Pakistan har hittills nekat repatriering.

Uppskattningsvis 250 000 burmeser av folkslaget rohingyas flydde under 1991-1992 från Burma till Bangladesh. Som orsak angavs omfattande förtryck och diskriminering från de burmesiska myndigheternas sida. Flyktingarna inkvarterades i läger i sydöstra Bangladesh och beviljades temporär asyl. Frivillig repatriering inleddes 1992 med hjälp av UNHCR. Sommaren 1997 hade 230 000 personer återvänt. Fortsatt repatriering har gått trögt till följd av motstånd från Burma. Fortfarande finns cirka 20 000 rohingyas i läger där förhållandena är dåliga. Ett betydligt större antal anses uppehålla sig illegalt i landet utanför flyktinglägren.

19. Funktionshindrades rättigheter

Lagen förbjuder diskriminering av funktionshindrade. I praktiken drabbas de dock hårt av social och ekonomisk diskriminering. Någon speciell handikapplagstiftning har inte antagits. Resurser för att vårda psykiskt sjuka är otillräckliga. Uppskattningar av antalet handikappade varierar. WHO beräknar att ett av tio barn i Bangladesh föds med eller utvecklar funktionshinder på grund av sjukdom eller olyckor.

Officiell statistik anger de funktionshindrades andel av befolkningen till 0,52 procent. Enskilda organisationer som Action Aid sätter siffran till 14,4 procent, varav hälften är barn. Detta skulle betyda att mer än 15 miljoner människor är funktionshindrade i Bangladesh.

Funktionshinder medför ökad risk för fattigdom. Det råder allmänt stor brist på information och kunskap kring de problem, möjligheter och rättigheter som de funktionshindrade har.

Barn med funktionshinder ses som en börda för familjen och ges sällan någon chans till stimulans eller utveckling. Flickor har det extra svårt. Flera organisationer arbetar med funktionshindrade men oftast genom särskilda program och utan målsättning att integrera gruppen i samhället.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Organisationer för mänskliga rättigheter tillåts verka i Bangladesh och har vid ett antal tillfällen samarbetat med regeringen i lagstiftningsfrågor.

Flera organisationer för mänskliga rättigheter uttrycker ofta stark kritik mot myndigheterna men vittnar samtidigt om rädsla för att ta upp politiskt mycket känsliga frågor. Aktivister för mänskliga rättigheter har berättat om trakasserier och hot från de styrande. Utländska aktivister har vid flera tillfällen haft svårigheter att få förnyade inresevisum.

Regeringen intar ofta en defensiv attityd mot internationell kritik i frågor om mänskliga rättigheter och hänvisar till landets särskilda situation, i synnerhet den omfattande fattigdomen. Ökad fokusering på mänskliga rättigheter från utländska biståndsgivare har dock bidragit till en större beredvillighet hos regeringen att erkänna och diskutera brister.

Trots utfästelser från regeringen har ännu inte en nationell MR-institution etablerats.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Flera länder, däribland Sverige, har biståndsprogram i Bangladesh med mänskliga rättigheter som en viktig komponent. Andra organ, som UNICEF, försöker i samarbete med ILO eliminera de tyngsta formerna av barnarbete.

UNDP har ett större program för god samhällsstyrning där stöd till etableringen av en nationell kommission för mänskliga rättigheter ingår. EU-kommissionen bedriver olika program som kan på olika sätt beröra till mänskliga rättigheter.

Sverige verkar tillsammans med övriga EU-länder för fria och rättvisa val i landet 2007. EU-ambassadörerna har bland annat överlämnat en lista till presidenten med tio förslag till reformer för rättvisa val. En valobservatörsinsats i EU-regi planeras likaså.

Många bilaterala givare stöttar vid sidan av egna program FN-stödda projekt. Sverige stödjer exempelvis UNHCR:s arbete för att nå en långsiktig lösning på de burmesiska rohingya-flyktingarnas situation i läger i Bangladesh. Samarbetet mellan givarna bedöms generellt som gott även om visst dubbelarbete är svårt att undvika.

Flera biståndsgivare har även valt att kanalisera en ökande andel av biståndet genom lokala enskilda organisationer som kommit att spela en viktig roll inom mänskliga rättigheter. Organisationerna har otvivelaktigt förbättrat situationen för stora grupper, i synnerhet för kvinnor och barn. Svenska enskilda organisationer med lokalkontor i Bangladesh, som Rädda barnen och Svalorna, spelar också en roll i detta sammanhang.